

ישראלים ISRAELIS

כתביעת לביכורי מחקר בלימודי ישראל
A Multidisciplinary Bilingual Periodical

ישראלים הוא כתב עת שפיט לביכורי מחקר הרואה אור פעם בשנה ומשמש בימת פרסום דו־לשונית, בעברית ובאנגלית, למאמרים של חוקרות וחוקרים צעירים (תלמידות ותלמידי מחקר ומי שטרם עברו חמש שנים מיום אישור עבודת הדוקטורט שלהן) העוסקים בחקר ישראל והציונות.

ישראלים ISRAELIS

כתביעת לביכורי מחקר בלימודי ישראל
A Multidisciplinary Bilingual Periodical

כרך 10

מכון בן-גוריון
לחקר ישראל והציונות
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
קריית שדה בוקר

עורד: עדי שרצר
מערכת: טליה גורודס, צחי (יצחק) סלייטר, לאונל קארסיקי,
תמיר קרקסון, דקל שי שחורי
ליווי אקדמי: פרופ' אבי בראלי

עריכת לשון: יעל אופיר, הרצליה אפרתי, ריית דלויה, גיל עמית
הגהות: הדס בלום
עריכת לשון באנגלית: דוד סימר
הגהות באנגלית: תם פררו
סדר ועימוד: ספי עיצוב גרפי, באר שבע
ריכוז עריכה: הדס בלום
הבאה לדפוס: סמדר רוטמן

ISSN 2225-7640

תשפ"א © 2021

כל הזכויות שמורות, תשפ"א
למכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

נדפס בישראל

תוכן העניינים

	עברית	
בפתחו של הגיליון העשירי	7	
מדור מיוחד: ישראל והעולם היהודי		
שמואל בהט הפולמוס במדינת ישראל על מעמדם של הזרמים היהודיים הלא אורתודוקסיים בכותל המערבי אחרי מלחמת ששת הימים	9	
רוני צורף בית הכנסת, הכותל המערבי והמאבק המגדרי: 'אוסף גילדת הנשים' של ג'קלין ניקולס בסבך הלאומיות והחילון	36	
רועי אירני 'שכרן בִּדְן': ראשית המאבק הפמיניסטי על מגרש הכדורסל בישראל	70	
עידית חזות התנועה להפצת התורה: חרדים לעיירות פיתוח	96	
ברק בריזוהר 'נגדע הארז': סיקור מותו של בנימין זאב הרצל בעיתונות העברית	128	
אלונה הורנשטיין ויוסי גולדשטיין יחסם של ראשי הצבא לשטחי הגדה המערבית וירושלים לפני מלחמת ששת הימים: בין קבלת המציאות לרצון הלב	157	
משדה המחקר: תמיר קרקסון ללמד על ישראל במערב התיכון	184	
תקצירי המאמרים	199	
רשימת משתתפים	206	
<hr/>		
בפתחו של הגיליון העשירי	207	אנגלית
מדור מיוחד: ישראל והעולם היהודי (המשך)		
גיל ריבק ישראלים ממאדים, יהודי ארצות הברית מנוגה? הבדלים תרבותיים ויריבות ביחסם של יהודי ארצות הברית כלפי ישראל	209	
תקצירי המאמרים	237	
רשימת משתתפים	245	

'שכרן בידן': ראשית המאבק הפמיניסטי על מגרש הכדורסל בישראל

רועי אירני

מבוא

בשנות השמונים של המאה ה-20 התחולל מאבק לשוויון זכויות במסגרת כדורסל הנשים בישראל. בריאיון הראשון שערכתי עם אורנה אוסטפלד, שחקנית, מאמנת ואחת מהפעילות הפמיניסטיות בכדורסל הישראלי, שאלתי אותה מי היו הנשים שמהן שאבה את ההשראה לפעילותה. לאוסטפלד היה ברור – 'בילי ג'ין קינג היוותה עבורנו השראה, אפילו נפגשנו אתה פעם אחת. למרות שזאת לא הייתה פגישה ארוכה, אני לא אשכח...'¹ ואכן, כפי שניכר מהמחקר העשיר על מאבקה של קינג ומהעיבוד לתרבות פופולרית שנעשה לו בסרט **קרב המינים** (2017), קינג שימשה השראה לנשים רבות. אולם ככל שהעמיק הריאיון עם אוסטפלד, הובהר עד כמה המקרה שלה היה שונה מזה של קינג.² בראשית שנות השבעים של המאה ה-20 נחשבה קינג לשחקנית הטנים הטובה בעולם, היא הייתה המפרנסת הראשית במשפחה ודמות מוכרת בארצות הברית. מעמד מכובד זה היה שונה במהותו ממעמדן של שחקניות הכדורסל בישראל בשנות השמונים. שלא כמוה, הן לא היו מוכרות בציבור הרחב ולא הצליחו להתפרנס מהעיסוק בספורט. שחקניות הכדורסל הישראליות אשר בחרו לצאת למאבק פמיניסטי למרות מקומן השולי בשיח הספורט בארץ, ואפילו במחיר ויתור על החלום הנכסף ביותר – זכייה במכביה, פעלו בסביבה שבה מעמדן היה נחות בהשוואה לאלה שקינג פעלה בהם.

1 ריאיון שערך המחבר עם אורנה אוסטפלד, 28.2.2018.

2 Jonathan Dayton and Valerie Faris, *Battle of the Sexes*, Fox Searchlight Pictures, Los Angeles 2017. על מאבקה של קינג והשפעתו נכתב בהרחבה במקורות רבים, לדוגמה בספר המקיף: Susan Ware, *Game, Set, Match: Billie Jean King and the Revolution in Women's Sports*, The University of North Carolina Press, North Carolina 2011.

במאמר זה אתמקד בהשתלשלות אירועים שמקצתם נסקרו במחקר אך לא נותחו לעומק – מאבקן לשוויון של שחקניות הכדורסל בישראל בשנות השמונים.³ כרונולוגית, המאמר מתמקד בתקופה המשתרעת בין החרמת גמר המכביה ב-24 ביולי 1985, שהייתה יריית הפתיחה של המאבק, ועד שינוי ניסוח תקנון איגוד הכדורסל בישראל ב-1991 למפלה פחות, ניסוח אשר בתורו יעודד את המאבק באפליה מגדרית. הפעולות שאסקור במאמר היו לבסיס המאבק הפמיניסטי בענף הכדורסל וקבעו את אופי המאבק ואת יחסי הכוחות בענף לאחר מכן. הסקירה מבוססת על בחינת עשרות כתבות, סקירות, טורי דעה ומספר פסקי דין שהתפרסמו בשנים הנזכרות. ניתוח המקורות מתמקד בניסיון לתאר בתמציתיות אילו פעולות ננקטו במאבק, מה היו ההצדקות ששימשו את הגורמים המעורבים וכיצד תפסו גורמים אלו את המהלכים העיקריים; היינו, מה שניתן ללמוד מקריאת הטקסטים עצמם ולא מניתוח סטטיסטי והשוואתי של ייצוגם של הנשים או הגברים בעיתונות הספורט.

בניתוח האירועים יצאתי מנקודת ההנחה שהתווה הסוציולוג נורברט אליאס כי קיים קשר בין אופייה של חברה בזמן ובמקום מסוימים ובין הפעילות הספורטיבית שהסוכנים בה מקיימים.⁴ כלומר, פעילות הספורט לא מתקיימת בחלל ריק אלא מגיבה לתופעות תרבותיות שמתקיימות בחברה הכללית ומייצגת אותן. לשם הבהרה, אין בכוונתי לטעון שהספורט בהכרח משפיע על החברה, או שהיא בהכרח מעצבת אותו בדמותה, אלא שבין השניים מתקיימים קשרי גומלין מורכבים, ויש לבחון אותם בהתאם לזמן ולמקום.⁵ קשרים אלה

- 3 פרטים מסוימים, אך לא נרחבים, אפשר למצוא אצל: Yair Galili and Moran Betzer-Tayar, 'Losing is Not an Option! Women's Basketball in Israel and its Struggle for Equality (1985-2002)', *The International Journal of the History of Sport*, 31, 13 (July 2014), pp. 1699-1700; ואצל: רועי אירני, 'ספורט הנשים בישראל', בתוך: חיים קאופמן וחגי חריף (עורכים), *תרבות הגוף והספורט בישראל במאה העשרים*, יד יצחק בן-צבי ומכון וינגייט, ירושלים ונתניה תשס"ג, עמ' 429-430. על החוסר בניתוח מספק של המאבק אפשר ללמוד מכך שהוא אינו מופיע במאמרם של חיים קאופמן ועמית אורן, 'ספורט נשים בישראל: עבר, הווה, עתיד', בתוך: יאיר גלילי, משה לוי ואילן תמיר (עורכים), *ספורט ומגדר בחברה הישראלית: מאפיינים, זהויות ויצוגים*, המרכז הבינתחומי, הרצליה 2015, עמ' 21-36.
- 4 Norbert Elias, 'Introduction', in: Idem and Eric Dunning, *Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilizing Process*, Basil Blackwell, Oxford, UK 1986, p. 21
- 5 כפי שמציע אליאס בהמשך בנוגע למקומו של הספורט כמעצב חלק מחוויית הפיוס בתוך המעמד הגבוה בחברה הבריטית במאה ה-18. שם, עמ' 31.

באים לידי ביטוי ביתר שאת בנוגע לספורט נשים. מחקרים שונים מדגימים כיצד ספורטאיות בחברות מערביות נתפסות כחריג תמידי, משום שאינן מקיימות את הנורמות הנדרשות ממגדרן.⁶ כלומר, החברה רואה ספורטאית אישה כפולשת למרחב לא לה, מעצם עיסוקה בתחום שנתפס כגברי. נוסף על כך, כדי להעמיק את הניתוח של מאבק הכדורסלניות השתמשתי במונח אירוע קריטי (Critical Event) שהופיע לראשונה בכתיבתו של ברונו לאטור (Latour), פילוסוף וסוציולוג צרפתי. במרכז גישתו עומדת התפיסה שתהודת אירוע יחיד בתחום מסוים, אפילו מצומצם כספורט, יכולה לצאת מגבולותיו ולהשפיע על כלל החברה.⁷ לטענתי, יש טעם לבחון בעזרת עקרון האירוע הקריטי אירועים שתהודתם חרגה מגבולות הספורט במידה מצומצמת, גם אם הם לא השפיעו על כלל המבנים בחברה. בעזרת השימוש בשני הכלים התאורטיים הללו אבקש להציע מענה לשאלות הבאות: מה היה אופי המאבק של הנשים? ומה היו הגורמים בעיצוב אופי זה שאפשרו להן להשפיע על מציאות חייהן?

כדי להבין את אופי המאבק ואת שורשיו אדרש בהרחבה למאבקים פמיניסטיים בישראל שקדמו לו, ובראש ובראשונה למאבק הפמיניסטי בשנות השבעים. אצביע על נקודות הדמיון בין שני המאבקים, כמו האידאולוגיה שהניעה את הנאבקות ודרכי הפעולה שלהן, וכך אבקש לתרום להבנת היחסים שבין מאבק כללי ובין מאבק מסוים. לטענתי השינוי החברתי והשינוי בשיח שחוללו הפמיניסטיות בשנות השבעים הוא שהניח את התשתית להצלחת מאבק הכדורסלניות בשנות השמונים. יתר על כן, הכדורסלניות נסמכו בגיבוש תפיסות עולמן על השיח המתמשך עם מובילות המאבק בשנות השבעים ועל עולם הערכים שהן הציעו. נקודות הדמיון הרבות בין המאבקים מעוררות שאלות ביקורתיות בנוגע למסקנות המחקר הישראלי שיש בו קונצנזוס יחסי בדבר הפער הגדול באופיים של שני המאבקים. לפי המחקר, המאבקים הפמיניסטיים של שנות השבעים מאופיינים בחלוציות ואילו המאבקים של שנות השמונים נחשבים מיושנים או שמרניים יחסית. במאמר זה אציע חלופה למבט מפריד זה, בטענה שניתוח צמוד של מאבק הכדורסלניות מדגים קרבה רעיונית בין שני המאבקים ודמיון בדפוסי הפעולה שלהם. מאבק הכדורסלניות

6 ראו את הסקירה המובאת אצל יאיר גלילי, משה לוי ואילן תמיר, 'מבוא: ספורט, מגדר וחברה' בתוך: הנ"ל (עורכים), *ספורט ומגדר בחברה הישראלית*, עמ' 11.

7 ראו סקירה על התפתחות התאוריה אצל: John Kelly, 'Integrating America: Jackie Robinson, Critical Events and Baseball Black and White', *The International Journal of the History of Sport*, 22, 6 (2005), pp. 1013-1018.

דומה יותר לאופן שבו המאבק הפמיניסטי של שנות השבעים מוצג בספרות המחקר, ופחות לדימוי של מאבקי שנות השמונים.

ראשיתו של המאבק: אירועי המכביה ב־1985

ביולי 1985 התקיימה המכביה ה־12. המכביה היא אירוע ספורט בין־לאומי של העם היהודי ומוזמנות אליה משלחות לאומיות של יהודים מרחבי העולם. על אף שבהשוואה לאולימפיאדה היא משנית מבחינת הרמה והעניין העולמיים, היא הייתה ועודנה תחרות מושכת בעבור משלחות ספורט מתחומים רבים, בהם כדורסל.⁸ טקס הפתיחה של המכביה ה־12 התקיים באצטדיון רמת גן ומרדכי רוזנבלום, כתב עיתון **מעריב**, הגדיר אותו 'ההפקה הגדולה ביותר שאי פעם הייתה בישראל'. בטקס, שבו צפו כ־50,000 צופים, נשא השחיין האמריקני מארק ספיץ, 'גדול הספורטאים היהודים בכל הזמנים' את לפיד המכביה.⁹ קשה להאמין שרבים מצופים אלה דמיינו שעשרה ימים מאוחר יותר יסרב ברנר לז'אד, המשקיף מטעם פיב"א (התאחדות הכדורסל האירופית), להשתתף בטקס הנעילה של המכביה בהטעימו: 'כיצד אוכל לאכול, כשלבי שותת דם?'. לז'אד נדרש באמירה זו לא־הופעתן של נבחרות ישראל וארצות הברית בגמר טורניר כדורסל הנשים, מעשה שהוא כינה 'שערורייה בינלאומית'.¹⁰ לא מן הנמנע כי הצופים לא יכלו לדמיין אירוע שכזה משום שכלל לא הכירו בקיומה של נבחרת כדורסל נשים ישראלית.

ואכן, במשך כל ההכנות למשחקי המכביה, ואף במהלכה, סבלו נשות נבחרת הכדורסל הישראלית מתנאים נחותים מאלו של נבחרות ספורט ישראליות אחרות. הנושא סוקר בהרחבה יום לאחר טקס הנעילה ב**ידיעות אחרונות**. לפי תיאורו של מנהל נבחרת הנשים, יוסי וולך, 'אחד המקומות בהם התאכסנו התאים אולי לארח ילדי כיתות ו' היוצאים לטיול שנתי, לא נבחרת לאומית',¹¹ ואפילו ראש הוועדה המארגנת ציין שבמכביה עצמה 'לבנות לא נמצא מקום לאכסון [חפציהן]'.¹² עם זאת, ולמרות התנאים הקשים

8 מיכאל בר־אלי, אדרה שפיגל ומיכל יערון, 'דפוסי ההשתתפות של נשים ארץ ישראליות באולימפיאדות ובמכביות', **בתנועה**, 3 (1998), עמ' 300.

9 מרדכי רוזנבלום, '50 אלף צופים יעניקו הערב למכביה ה־12 את ברכת הדרך', **מעריב**, 15.7.1985.

10 רפאל נאה וחיים פנטילט, 'זו שערורייה, עוד לא קרה שנבחרת מארחת לא תופיע במשחק גמר בארצה', **ידיעות אחרונות**, 25.7.1985.

11 שם.

12 רפאל נאה, 'החלטתי להיות הקורבן', שם, 26.7.1985.

הללו ומחנות האימון המאולתרים, המשיכה הנבחרת הישראלית להתמודד בהצלחה עד משחק הגמר נגד נבחרת הנשים של ארצות הברית. למשחק חצי הגמר שבו התמודדה הנבחרת הלאומית נגד האמריקניות הגיעו נציגי ועדת הספורט של המכביה. ככל הנראה בשל איכות המשחק, ניצחון הישראליות והרצון לאפשר לשחקניות חשיפה לקהל גדול – החליטו הנציגים ספונטנית לקיים את משחק הגמר של הנשים לפני משחק הגברים ובסמוך לו, באצטדיון יד אליהו הגדול. על ההחלטה הזו ערערו נציגי משלחות ברזיל וקנדה שמשחקן (מקום 3-4 בתחרות הגברים) היה אמור להתקיים אף הוא בשעה זו ביד אליהו. ערעורם התקבל בערב שלפני המשחק. וכך, לאחר שלדבריהן כבר קנו כרטיסים למשפחותיהן ליד אליהו, גילו הנשים שמשחקן מועבר למגרש בכפר המכביה, מגרש שלא היו צפויים להגיע אליו צופים רבים.¹³

עקב כך, החליטו השחקניות וכמה מצוות הנבחרת להתייצב בשעת המשחק המיועדת באולם ביד אליהו, ולהחרים את משחק הגמר שהיה אמור להתקיים בכפר המכביה. שחקניות נבחרת הנשים של ארצות הברית הגיעו לאזור האולם בכפר המכביה, אך בתיאום מראש עם הנבחרת הישראלית החליטו אף הן לא להיכנס אליו ולא לעלות על הפרקט. בעקבות האירועים הללו הועמדו שתי הנבחרות לשימוע בוועדת המשמעת של המכביה. בוועדה הוחלט לבטל את כל תוצאות הנבחרות, וכן להשית קנס בסך 1,000 דולר על הנבחרת הישראלית ומחצית מסכום זה על הנבחרת האמריקנית.¹⁴ בהמשך החליטה הנהלת איגוד הכדורסל הישראלי על עונש קולקטיבי – הפסקת פעילות נבחרת הנשים למשך שנה. בהתאם לכך סירב האיגוד לרשום את נבחרת הנשים למוקדמות אליפות אירופה שהתקיימה ב-1986.¹⁵

כאמור, התגובות בעיתונות הספורט להחרמת גמר המכביה אופיינו בתדהמה ובביקורת חריפה. שלא כמו מרבית הסיקורים לפני האירוע, שדיווחים על נבחרת הנשים נזכרו בהם בשולי הכתבות אם בכלל,¹⁶ ב-25 ביולי 1985 התפרסמו כתבות נרחבות ואף טורי דעה, היקף חריג למדי בהשוואה לסיקור ספורט נשים בעת ההיא. מרבית הפרסומים נשאו אופי ביקורתי חריף. באחד מהם כתב רפי נאה, שסיקר את משחקי הכדורסל במכביה באותם ימים, כי 'אהדה לה זכו הכדורסלניות הישראליות, לאחר ניצחונן ביום ב' על

13 נאה ופנטילט, 'זו שערורייה'.

14 שם.

15 גיל רונן, 'החמישייה הסגולה', העיר, 27.3.1987.

16 דוגמה מובהקת היא סיקורן הדל ערב המשחק, בשולי הידיעה על משחק הגמר של הגברים: רפאל נאה, 'עימות כפול עם האמריקנים', ידיעות אחרונות, 24.7.1985.

ארה"ב, נמחקה אמש במחי יד.¹⁷ גם דברי השופט היווני שהיה אמור לנהל את המשחק בין ארצות הברית לישראל, מדגימים יפה את מידת הרדיקליות שהמעשה נתפס בה: 'זוהי שערורייה בינלאומית חסרת תקדים'.¹⁸ ואכן, מעבר לענישה החריפה: ביטול נבחרת הנשים והמשפט שהגיע בעקבותיו, הדי האירועים לא הצטמצמו לתחומי הספורט והמשיכו אל עבר המרחב הציבורי בצורת הפגנות, טורי דעה והתבטאויות של גורמים פוליטיים. בד בבד אפשר לאמוד את ייחודיות המאבק מתגובתן האוהדת של שחקניות נבחרת ארצות הברית. אחת מכוכבות ארצות הברית, קרול שולץ, אמרה בריאיון לעיתונות: 'אנו מבינות את הבנות מישראל'.¹⁹

בשל התגובה הרדיקלית להחרמת המשחק, ובשל התגובות שחרגו מהתייחסות הרגילה לכדורסל הנשים, עולה השאלה אם אפשר לראות בהחרמת משחק הגמר 'אירוע קריטי' במובנו של לאטור, ובאיזו מידה. האם אירוע זה אפשר לתפיסות שהתקיימו בחברה עוד קודם לכן לחדור לשדות פעילות חדשים? הסוציולוג ג'ון קלי (Kelly) שאל באחד ממאמריו את המונח אירוע קריטי כדי לבחון אירועים מסוימים בספורט שהשפעתם חרגה מגבולות ענף הספורט שלהם, או מגבולות הספורט בכלל. בין השאר הוא מנסה להבין אם פעולות כמו החתמת ג'קי רובינסון כשחקן השחור הראשון בליגת הבייסבול בארצות הברית, יכולות להשפיע על קידום שינויים חברתיים שחורגים משדה הפעילות המקורי ובאלו נסיבות יוזמיהן מצליחים בכך. לפי קלי אירוע קריטי הוא מעין ניסוי בכלים שלא נעשה בהם שימוש קודם לכן בשדה המסוים.²⁰ הנאבקים מקדמים מציאות שאי אפשר היה לדמיין קודם, בפעולות שהן עצמן סדק במוסכמות המרחב שבו הם פועלים. במובן זה, אירוע קריטי הוא תמיד בלתי צפוי בעבור כל הסוכנים באותו שדה או מרביתם. כוונתי במאמר זה איננה לטעון שיש לראות באירוע ההחרמה גורם השפעה בסדר גודל של הכנסת שחקן שחור לבייסבול הלבן האמריקני. אולם לדידי חשוב לבחון אם הוא השפיע על פעילויות המחאה ועל התפיסות הנוגעות לספורטאיות בישראל בהמשך ובאלו אופנים. החרמת משחק הגמר והשיח הציבורי בעקבותיה מאפשרים לראות בה 'ניסוי כלים' בפעילות חדשנית כפי שקלי מתאר. מנגד אפשר לטעון שאמנם האירוע עורר הדים מסוימים בחברה, אך לא היה אירוע מכונן כלל-ישראלי. אני מסכים עם טענה זו, אך מציע להגמיש מעט את התאוריה על אירוע קריטי ולטעון שאירוע כזה לא צריך

17 רפאל נאה, 'אי הופעה - נזק לכדורסל שלנו', שם, 25.7.1985.

18 נאה ופנטילט, 'זו שערורייה'.

19 שם.

20 Kelly, 'Integrating America', pp. 1012, 1014

להשפיע השפעה ניכרת על החברה כולה; גם השפעה שמורגשת רק בפלג מסוים בחברה עשויה להצביע על אירוע קריטי, במקרה שלנו – השפעה על המאבק הפמיניסטי בישראל בכלל ובעולם הספורט הישראלי בפרט. אם כן, כדי לבחון את ההשפעה של אירועי המכביה על המשך המאבק הפמיניסטי בכדורסל ובכלל, וכדי לקבוע אם חרגו באורח בלתי צפוי ממוסכמות הענף, יש לאפיין תחילה את הפעולות שנקטו הנשים במכביה ומיד לאחריה. פעולתן הראשונה של הנשים הייתה החרמה, והיא שגרמה למשבר. הייתה זו החרמה שהקרבה עצמית מקצועית ותדמיתית בצידה. השחקניות היו מוכנות לוותר על הזדמנות להצלחה מקצועית חסרת תקדים כדי להביע את קולן בנוגע לשוויון הזדמנויות. אמנם כפי שהראיתי פעולה כמעט מרטירית זו ספגה קיתונות של לעג וגינוי מצד הגברים שעסקו בספורט, אך בד בבד היא זכתה להערכה רבה הן מצד מנהל נבחרת הנשים ומאמנה, אשר כינו את הפעולה 'קרובן', הן מצד נבחרת הנשים האמריקנית ופעילות פמיניסטיות.²¹

התמסדות המאבק: הקמת ל.כ.ן. ופעילות קהילתית

סירוב האיגוד לרשום את נבחרת הנשים לאלופות הביא בראשונה לגל של הפגנות של שחקניות ופעילות הכדורסל, בדרישה לבטל את רוע הגזירה. לפי עדויות מאוחרות הן זכו לתמיכה של אומניות, של פמיניסטיות ואף של יועצת ראש הממשלה לענייני נשים, ניצה שפירא-ליבאי.²² עם זאת, ולמרות ההפגנות, האיגוד החליט לעמוד בסירובו ולהעניש את הספורטאיות. התעקשות זו גרמה לנשים להתאגד, כדי שתוכלנה להביא לידי ביטוי את העקרונות שביסוד מאבקן, לגייס תרומות ולהתמודד עם איגוד הכדורסל ביתר קלות בזירה המשפטית. ואכן, ב-1986 הגישו הכדורסלניות תביעה נגד האיגוד ואף זכו בה: בית המשפט הורה לרשום את השחקניות למוקדמות אליפות אירופה.²³ ייתכן כי דווקא עצמת הענישה שנקט בה האיגוד, אשר נתפסה בעיניהן כלא מידתית, הביאה אותן 'להמר על כל הקופה' ולתבוע. העמותה שהקימו השחקניות נקראה ל.כ.ן. (לקידום כדורסל נשים בישראל). היא נרשמה אצל רשם העמותות רק באוקטובר 1987, אך החלה את פעילותה הציבורית חודשים אחדים קודם לכן. מן העיתונות אפשר

21 בהתאמה: נאה ופנטילט, 'זו שערורייה'; גבי ניצן, 'עזרו לדני למצוא את הבנות', חדשות, 20.12.1989.

22 ניצן, שם.

23 דוד אורן, 'המלכה עירומה', הארץ, 31.1.1986.

ללמוד כי בין מובילות העמותה היו אורנה אוסטפלד, לאה מלמד, רונית ניצקי, ענת דרייגור וטלי בירקאן – כולן אז שחקניות בהווה או בעבר; בלטו בהן במיוחד אוסטפלד ודרייגור. אוסטפלד הייתה שחקנית כדורסל חשובה בשנות השבעים, וב-1985, בהיותה בת 33, פרשה ממשחק מקצועי. היא נשארה פעילה בעולם כדורסל הנשים ולפי עדותה החלה להתוודע לתפיסות פמיניסטיות.²⁴ דרייגור לעומתה הייתה בשנות השמונים שחקנית כדורסל פעילה, אחת מכוכבות הנבחרת הלאומית ומן השחקניות היחידות בישראל שהצליחו להתפרנס מעיסוקן בכדורסל.²⁵

באמצעות העמותה יכלו הנשים לגייס כספי תרומות ולקבל תמיכה מקרנות ציבוריות ובמהרה הייתה הקרן החדשה לישראל לגוף הראשון שתרם להן. מ-1987 השתמשה העמותה בכספי התרומות והתמיכה כדי להקים קבוצות לילדות ולנערות ואף הקימה בשיתוף אגודת הספורט של רמת השרון קבוצת בוגרות בליגה א, הנמוכה ביותר אז, שהייתה לקבוצה הראשונה בניהול נשי בלבד. את הקבוצה אימנה אוסטפלד אשר חזרה בה מפרישתה.²⁶ בד בבד החלה העמותה בפעילויות נוספות לקידום מעמד הנשים בכדורסל ובקהילת הספורט בכלל, ובכך חרגה לראשונה מהתחום המצומצם שבתוכו נוסדה. כדוגמה לכך אפשר לבחון את האירוע שכונה יום ספורט לנשים, נערות וילדות, שערכה העמותה ב-12 במארס 1988 לציון יום האישה הבין-לאומי.²⁷ במסגרת יום הספורט שנערך במגרשי הספורט של אוניברסיטת תל אביב התקיימו משחקי ספורט בין קבוצות שונות מכל הגילים וטקס הוקרה לספורטאיות עבר בהן: אסתר רוט-שחמורוב, הישראלית הראשונה והיחידה שהגיעה לגמר אולימפי עד אותם ימים; אגנס קלטי, מתעמלת יהודייה שזכתה בעשר מדליות אולימפיות בטרם עלתה לישראל. שמואל קליגר, הכתב שסיקר את האירוע בדבר, תיאר בדרמטיות את ההתרגשות ששררה בטקס: 'נוסטלגיה של ימים עברו חשמלה את האווירה השלווה'.²⁸ פרט נוסף וראוי לציון הוא יחסו הנוקשה של איגוד הכדורסל למארגנות. בתחילה השתמש האיגוד בסמכותו ולא אישר לנבחרת להשתתף במשחקים. אולם מכתבות מאוחרות עולה כי נשות הנבחרת הורשו להשתתף בסופו של דבר.²⁹

24 רונן, 'החמישייה הסגולה'.

25 אורן, 'המלכה עירומה'.

26 רונן, 'החמישייה הסגולה'.

27 דורית קרן-צבי, 'נשים בלבד', צומת השרון, 11.3.1988.

28 שמואל קליגר, 'יום ספורט מרתוני מרתק של נשים שבסימו מצעד הצדעה לכל

כוכבות העבר', דבר, 13.3.1988.

29 ש.ם.

פעילות חשובה נוספת, שגם אותה לא אישר איגוד הכדורסל – אם כי לא ברור מה היו השלכות הסירוב מעבר לחוסר תמיכה תקציבית – הייתה הפעלת ליגת קיץ לנשים, הראשונה מעודה. בליגה השתתפו כחמישים שחקניות מקצועיות מכלל המועדונים וכן שחקניות חופשיות שביקשו להרשים את המאמנים.³⁰ משחקי הליגה התקיימו פעמיים בשבוע במשך ארבעה שבועות, כאשר בכל שבוע נבחרו בשיטת הדראפט שחקניות שונות לכל קבוצה.³¹ דרייגור, שזכתה בתואר השחקנית המצטיינת בליגת הקיץ, התראיינה לכתבה תומכת שערכה הכתבת דורית קרן־צבי אשר הצטרפה באותה עת לל.כ.ן. בעצמה³² ואמרה: 'זה היה אירוע חדש, מאוד מרשים ומפתיע מבחינת ההיענות של השחקניות [...] הרמה [של הליגה] הייתה טובה'.³³ למרות תיאורים חמים אלו, אוסטפלד, שהייתה מובילת האירוע, נותרה בתחושת החמצה מחוסר היענות הקהל. לדבריה: 'הקהל הורכב ברובו ממקורבי השחקניות ואנשים שקשורים בכדורסל נשים'. את האשמה היא הטילה על התקשורת שלטענתה לא סיקרה את האירוע כלל.³⁴ מסורת ליגת הקיץ נמשכה במתכונת דומה מספר שנים נוספות, לפחות עד 1990 ואף החלה לקבל חסות מחברות מסחריות מקומיות. אפשר לומר שהיא זכתה להצלחה והייתה פופולרית בקרב השחקניות.³⁵

בד בבד עם הפעילות הקהילתית והספורטיבית בקרב שחקניות הכדורסל, החלו נשות העמותה להשתתף בפעילויות מחוץ למרחב הספורטיבי כדי לקדם את מטרותיהן. פעילות זו בלטה בעיקר לקראת חקיקת חוק הספורט ב-1988 ולאחריה. חוק זה היה החוק הראשון שהגדיר אמות מידה מיוחדות לשוויון בספורט, ובפרט קבע כי חובה על כל איגודי הספורט להעניק הזדמנות שווה לנשים בענף.³⁶ ניתוח אחת הכתבות הנרחבות שפורסמה בנושא ב-1989, כתבה שערכה רינת קליין, עיתונאית מעריב ובתו של רלף קליין,³⁷ מעלה מספר נושאים שהדגישו חברות העמותה כראויים לקידום. בהם: היקף הסיקור התקשורתי המצומצם של ליגת הנשים, שינוי הבניות

30 דורית קרן־צבי, 'לא נחות בקיץ', צומת השרון, 12.8.1988.

31 ישי דורסט, 'אורנה נגד אפליה מינית', על המקום, 15.7.1988.

32 רינת קליין, 'כשרונות צעירות', מעריב, 19.7.1989.

33 קרן־צבי, 'לא נחות בקיץ'.

34 שם.

35 קליין, 'כשרונות צעירות'.

36 חוק הספורט התשמ"ח-1988, ספר החוקים 1256, 21.7.1988, עמ' 122.

37 רלף קליין, נולד בברלין ב-1930 ונפטר בישראל ב-2008, היה אחד המאמנים

המצליחים והמעוטרים בכדורסל הגברים הישראלי.

חינוכיות בנוגע לתפיסת המגדר של ספורטאיות, אפליה בתקציבים ובהקצאת מתקני האימונים, ואפליה בתקנון איגוד הכדורסל.³⁸ נושא אחרון זה, ובפרט האיסור על שיתוף שחקניות זרות, שיתוף שהיה מותר באותו זמן בכדורסל הגברים, ותקרת השכר הנמוכה בליגת הנשים, היו מהנושאים המרכזיים במאבקן, וארחיב עליהם בהמשך.

דרך אחת שנקטו בה השחקניות במאבקן הייתה פנייה אל המחוקק: הן פנו במכתבים לחברי ועדות בכנסת; נעזרו בסיוע משפטי כדי להציע תיקונים לחוקים מסוימים ופעלו לקדם את הטיפול בהם;³⁹ ואף הקימו מעין לובי לקידום מעמד האישה בספורט, לובי שכלל את חברי הכנסת דדי צוקר (רצ) ונאוה ארד (העבודה). חברי הלובי קידמו את הנושא בכנסת ואף הגישו הצעות לתיקון חוק הספורט כך שניסוחו יתרום לשוויון בתקצוב ספורט הנשים.⁴⁰ היבט נוסף של הפעילות היה פנייה לתקשורת: לדברי אוסטפלד הן דיווחו ביזמתן לאמצעי התקשורת על כל פעולה שעשו, כמו קיום ליגות הקיץ, וכן מסרו את תוצאות המשחקים בליגות השונות, כדי שאלו יסוקרו.⁴¹ נוסף על כך השתמשו הנשים עצמן בבימה שהעמידה לרשותן העיתונות. חברת העמותה קרן־צבי פרסמה כתבות בנושא מעמד האישה בספורט, בעיקר במקומן **צומת השרון**, ואילו אחרות כאוסטפלד והפעילה הפמיניסטית רחל אוסטרוביץ'⁴² התראיינו לכתבות רבות ופרסמו טורי דעה וסקירות בעיתונים ובכתבי עת שונים. במסגרות אלו קבלו הנשים על היחס המבזה שהספורטאיות זכו לו בתקשורת, אשר הציגה אותן כאובייקט מיני; ביקרו כתבות שונות שלא היו לרוחן; נדרשו לבעיות בתפיסת הנשיות הישראלית בכלל; ודנו עוד בנושאים רבים נוספים. ראוי לציין כי הן השתמשו בעיתונות גם כדי להציג לקהל הישראלי דמויות שהיו דגם להשראה בעבורן כבילי ג'ין קינג ואחרות.⁴³ היבט שלישי של פעילותן, וזה שעורר את הסיקור התקשורת

38 קליין, 'כשרונות צעירות'. השוו: קרן־צבי, 'לא נחות בקיץ'; דורסט, 'אורנה'; רונן, 'החמישייה הסגולה'.

39 רינת קליין, 'המלחמה באפליה', **מעריב**, 27.7.1989.

40 אביב לביא, 'נחשפה ערוות הגברים', **העיר**, 12.1.1990.

41 קליין, 'המלחמה באפליה'; ראו גם: קרן־צבי, 'לא נחות בקיץ'.

42 כבר מאמצע שנות השבעים הייתה אוסטרוביץ' פעילה פמיניסטית בולטת בקבוצת הפמיניסטיות הירושלמיות, שנחשבו רדיקליות וסוציאליסטיות במיוחד, ובין השאר הייתה אחת מעורכות כתב העת הפמיניסטי **נגה**. לסקירה נרחבת של פעילותה ראו: חנה ספרן, **לא רוצות להיות נחמדות: המאבק על זכות הבחירה לנשים וראשיתו של הפמיניזם החדש בישראל**, פרדס, חיפה 2006, עמ' 131.

43 רחל אוסטרוביץ', 'ספורטאיות שוות וכויות', **נגה**, 22 (1991), עמ' 6.

הנרחב ביותר מאז אירועי המכביה, התקיים במרחב המשפטי. לפי הסיקור המפורט בגיליון אביב 1990 של כתב העת הפמיניסטי נגה, החליטו נשות העמותה לנסות לבטל הוראות מפלות בתקנון איגוד הכדורסל. בסיוע עורכת הדין ד"ר כרמל שלו ביקשה העמותה במארכס 1989 מבית המשפט המחוזי שיצהיר על אי־חוקיות שתי הוראות תקנון בנוגע לנשים ויורה לאיגוד לבטלן: האחת שאסרה שיתוף שחקניות זרות בליגה הלאומית לנשים, זכות שכאמור הוקנתה לליגת הגברים; והאחרת אשר קבעה אפליה בתקנון התשלומים בקבוצות הנשים לעומת קבוצות הגברים.⁴⁴

נושא שיתוף שחקניות זרות כפתרון לבעיית הקהל המועט בליגת כדורסל הנשים והאיכות הירודה שלה, עלה בתקשורת כבר ב־1986 בכתבה שדרייגור התראיינה בה.⁴⁵ אולם עד 1989 לא ניסו השחקניות לגייס את בית המשפט כדי לתקן את המעוות. ייתכן שעד שחוקק חוק הספורט שלפי סעיף 10ב שלו ייקבעו בתקנוני איגודי הספורט 'הוראות בעניין מתן הזדמנות שווה לפעילות נשים בספורט',⁴⁶ לא הבחינו מובילות המאבק בפוטנציאל שבפנייה לערכאות. המאבק באיסור שיתוף השחקניות הזרות נגע בעניין נוסף שהאיר עוד יותר את הפער בין התקנון לכדורסל הגברים לזה של הנשים – מעמד העולות החדשות. באחת מן הכתבות שלאחר מתן פסק הדין נדרשה לכך אוסטפלד:

נוצר מצב אבסורדי. לא רק שאי אפשר לשתף שחקניות זרות, אפילו יהודיות אי אפשר להביא. כך קרה שאווה פרטוש, למשל, יהודייה רומניה שהגיעה לשחק בארץ, מתייבשת על הספסל כבר שנתיים. נהרסה לה קריירה, שינו לה אורח חיים בכוח. זה נוגד אפילו את חוק השבות.⁴⁷

ואכן, נדמה שגם בעיני אורי גורן, שופט בית המשפט המחוזי, האפליה הייתה בוטה ומנוגדת לחוקי המדינה. בפסק הדין העקרוני שנתן ב־9 בינואר 1990 קבע גורן כי 'ההוראות בתקנוני האיגוד מפלים אפליה פסולה קבוצות כדורסל נשים בניגוד לעקרונן השוויון ובניגוד לרוחו של סעיף 10 (ב) לחוק הספורט, הקובע מתן הזדמנות שווה לפעילות נשים בספורט'.⁴⁸ יתר על כן, בהסבריו

44 מאמר מערכת, 'לכן זוכה בבית המשפט', שם, 21 (1990), עמ' 6.

45 אורן, 'המלכה עירומה'.

46 סעיף 10ב לחוק הספורט התשמ"ח-1988, עמ' 122.

47 לביא, 'נחשפה ערוות הגברים'.

48 פסק הדין עצמו לא פורסם ברשומות, על כן השתמשתי בנייר עמדה של העמותה שפסק הדין מצוטט בו. עמותת ל.כ.ן., 'נייר עמדה', 15.1.1990. את המובאה אפשר למצוא גם אצל איה אורן, 'בית המשפט: הכדורסל הנשי מופלה לרעה', מעריב, 10.1.1990; ירון מיכאלי, 'פסק דין: איגוד הכדורסל מפלה לרעה את הנשים', ידיעות אחרונות, 10.1.1990.

לפסיקה בטרם מתן גזר הדין, תקף גורן את התנהלות האיגוד ואת טענותיו בבית המשפט. הדברים הבאים צוטטו לאחר מתן פסק הדין בכלי תקשורת רבים, בכתב העת נגה, ואף במסמך רשמי שנשלח לכל פעילות עמותת ל.כ.ן. ולשחקניות מועדון הכדורסל רמת השרון: 'גישה פטרנאליסטית זו של האיגוד לפיה קבוצות הנשים זקוקות להגנתו ולידו המדריכה של האיגוד, מכיוון שהן אינן מסוגלות לקבל החלטות ריאליות - אינה מקובלת עלי כלל ועיקר. חלפו עברו להם הימים בהם תפקידי קבלת ההחלטות היו בלעדיים לגברים, והגיע הזמן שגם באיגוד הכדורסל יכירו בכך'.⁴⁹ יום לאחר מכן, ב-10 בינואר 1990, סוקרה הפסיקה בכתבות קצרות בהארץ, במעריב, בידיעות אחרונות ובעל המשמר. בחודשים שלאחר מכן התפרסמו כתבות נוספות אשר נגעו לסיקור כדורסל הנשים בתקשורת ובעיקר בתפקידה של רשות השידור, כגוף ממשלתי, בהסדרת סיקור שווה של ספורט הנשים בפרט וספורט שאיננו כדורגל או כדורסל גברים בכלל.⁵⁰

המאבק על שיתוף השחקניות הזרות ועל שינוי התקנון לא הסתיים בפסק דינו של השופט גורן. ביוני 1990 התקבל ערעורו של האיגוד על בסיס הטענה כי לא מוצו ההליכים האפשריים בטרם פנתה העמותה לבית המשפט. הרכב בית המשפט העליון בראשותו של השופט תיאודור אור לא נדרש כלל לנושא האפליה וקבע כי היה על העמותה לפנות לאיגוד בבקשה לתיקון התקנון לפני שפנתה לבית המשפט.⁵¹ למרות זאת, שנה וחצי לאחר פסק הדין המקורי, לקראת עונת המשחקים של 1992-1993, שונה תקנון האיגוד ואפשר שיתוף שתי שחקניות זרות במשחק. בכך צומצם אי-השוויון בין גברים לנשים אך לא בוטל. המאבקים בין העמותה ובין איגוד הכדורסל וגופים תקציביים נוספים, כמועצה להסדר הימורים בספורט (הטוטו) או הרשויות המקומיות, נמשכו גם בשני העשורים שלאחר מכן, ובמובן מסוים נמשכים עד ימינו.⁵² אני סבור כי חשוב לבחון את ראשית המאבק בשנות השמונים ובראשית שנות התשעים, כדי לעמוד על טיבו ולהבין כיצד השפיע על המשכו ועד ימים אלה. חשוב לציין בהקשר זה כי שנת 1991 ראתה גם הישג חסר תקדים

49 ש.ם.

50 לדוגמה: אילן פיש, 'ח"כ בר-זוהר: רשות השידור חייבת לגוון סיקור הספורט', הארץ, 14.2.1990; אביבה זלצמן, 'בדרך לשחקניות חיווק', דבר, 5.2.1990.

51 ע"א 463/90, איגוד הכדורסל בישראל נ' ל.כ.ן. לקדום כדורסל נשים בישראל, פ"ד מד (2) 811 (תש"ן/תשנ"א 1990).

52 להרחבה על המאבקים המאוחרים יותר ראו: Galili and Betzer-Tayar, 'Losing is Not an Option!', pp. 1701-1702.

בהיסטוריה של הספורט בישראל – נבחרת הנשים עלתה לראשונה לאליפות אירופה בכדורסל, ואף נבחרה לאחר מכן לארח את המשחקים בתל אביב. עצם האירוח של אירוע בעל חשיבות גדולה כל כך עורר הד רב והציג את הספורטאיות לראשונה לפני רבים בציבור הישראלי.⁵³ כמו מרשה פרידמן, עליה ארחיב בהמשך המאמר, זינקו השחקניות בין לילה מאלמוניות זניחה לכותרות הראשיות בעיתון.

מכל האמור לעיל עולה כי התארגנות השחקניות לא הייתה ספונטנית, לא נועדה לתכלית יחידה ולא הייתה חסרת אידאולוגיה. הייתה זו מסגרת שקמה בצורה מסודרת לשם מטרת פמיניסטיות מובהקות – שוויון בשכר, מלחמה באפליה, ושינוי בתקשורת ובחינוך. ואכן, בתקופת הקמת העמותה התראיינה רונית יניצקי, שחקנית פעילה באותה עת, ואמרה: 'הכל צמח מתודעה פמיניסטית. בגלל זה התארגנו כקבוצה, כי אי אפשר לבד. אי אפשר'.⁵⁴ כדי להבין מהי אותה תודעה פמיניסטית שמציינת יניצקי יש לחזור אל המאבק הפמיניסטי של שנות השבעים אשר שימש רקע אידאולוגי לפעילות השחקניות ואף מעין אב-טיפוס לכמה משיטות הפעולה שנקטו. כפי שאנסה להדגים, בחינה מעמיקה של מאבק הכדורסלניות בשנות השמונים על רקע המאבק הכללי של שנות השבעים, חושפת קווי דמיון רבים. קווי דמיון אלו עשויים להצביע על כך שהמאבק בשנות השמונים היה המשך של המאבקים בשנות השבעים ולא מאבק נפרד וקרוע מהם. יתר על כן, אני מציע לראות את ניצחון הפעילות על האיגוד כחלק משינוי ערכים שהלך והתבסס בחברה הישראלית בעקבות הפעילות הפמיניסטית של שנות השבעים. במילים אחרות, השופטים ואף מקצת העיתונאים פירשו את התמדתו של ארגון הכדורסל להחזיק בתפיסות שלא עלו בקנה אחד עם התיקונים לחוק הספורט כניסיון לשמר ערכים מיושנים. אלה הביאו להפסד הארגון במשפט וכך התאפשרו השינויים שדרשו הנשים.

המאבק לשוויון בספורט בשנות השמונים על רקע מגמות במאבק הפמיניסטי בשנות השבעים

כדי להבין את פעילות השחקניות בהקשר התרבותי והאידאולוגי-פמיניסטי שהן חיו בו, אציע סקירה של המאבק הפמיניסטי בשנות השבעים ואנסה תוך כדי כך לבחון את נקודות הדמיון בין המאבקים. הסקירה מבוססת

53 שם, עמ' 1700; אוסטרוביץ', 'ספורטאיות שוות זכויות', עמ' 6.

54 רונן, 'החמישייה הסגולה'.

במידת מה על ספרה המעמיק של החוקרת הישראלית חנה ספרן, **לא רוצות להיות נחמדות: המאבק על זכות הבחירה לנשים וראשיתו של הפמיניזם החדש בישראל**, אך אציג בה גם את המחלוקות הקיימות במחקר, כפי שהן משתקפות בכתיבתן של חוקרות נוספות כסלביה פוגל-ביז'אוי וחנה הרצוג.

ספרן מבחינה בין המאבק הפמיניסטי המחודש בישראל ובין זה שהתרחש בתקופת המנדט. היא מזהה את ראשית המאבק המחודש בשנות השבעים של המאה ה-20, עם הקמת קבוצות להעלאת מודעות בערים הגדולות: חיפה, ירושלים ותל אביב. לפי מחקרה, למרות המרחב השונה שפעלו בו, התפתחו הקבוצות בד בבד בכיוונים דומים. אף שהיה ניתוק יחסי ביניהן ופערים אידאולוגיים ניכרים בין הקבוצה הירושלמית הסוציאליסטית לקבוצות האפולייטיות בחיפה ובתל אביב, היו דרכי הפעולה שלהן דומות יחסית וכך גם אופיין האשכנזי והאליטיסטי.⁵⁵ במוקד הפעילות של הקבוצות עמדו ערכי שיח, מפגשים להעלאת המודעות והפגנות נגד גורמים שנתפסו דכאניים ומפלים במיוחד כמו בתי הדין הרבניים. נוסף על כך, פרסמו הקבוצות ביטאונים שהמפורסם בהם היה **נלח"מ** (נשים למען חברה מחודשת) של הקבוצה החיפאית.⁵⁶ הקבוצה הירושלמית התייחדה במאבקה נגד השליטה הישראלית ב'שטחים הכבושים' וראתה בו חלק בלתי נפרד מהתפיסה הפמיניסטית בכללותה, ובכך אולי הדירה נשים רבות מהמאבק.

אחד הנושאים השנויים ביותר במחלוקת במחקר בענייננו הוא השפעת המאבק האמריקני על משנתן של הקבוצות הפמיניסטיות בערים ועל פעולתן. זוהי שאלה השייכת ביתר שאת לחיבור זה משום שכאמור לעיל שחקניות הכדורסל בשנות השמונים ציינו כי הושפעו מפעילות פמיניסטית בספורט האמריקני. יתר על כן, בשנת 1972 שונה החוק האמריקני הנוגע לתקצוב מוסדות ספורט בתמיכה פדרלית ויצר חלוקה מחודשת של תקציבי הספורט.⁵⁷ במסגרת השינוי, המכונה Title IX, לא רק שתוקן החוק, אלא שבעקבות התיקון נפתח פתח מורשה ופורה למאבקים מקומיים על תקצוב. כך, לצד עלייה מתמדת בשיעור הנשים והנערות העוסקות בספורט בארצות הברית, גם הוכשר, חוקית וחברתית, השיח בנוגע לשוויון הזדמנויות בספורט וניהול

55 ספרן, **לא רוצות להיות נחמדות**, עמ' 75-76.

56 חנה הרצוג, 'לקראת שחרור האישה: ראשיתו של הגל השני של הפמיניזם בישראל', בתוך: צבי צמרת וחנה יבלונקה (עורכים), **העשור השלישי: תשכ"ח-תשל"ח**, יד יצחק בן-צבי, ירושלים 2008, עמ' 428.

57 גלילי, לוי ותמיר, 'מבוא: ספורט, מגדר וחברה', עמ' 15.

מאבקים על כך.⁵⁸ אף ששחקניות הכדורסל הישראליות לא נדרשו במפורש ל-Title IX בכתבות שנסקרות במאמר זה, אפשר לשער שהן הכירו את הפער בין החקיקה הישראלית והוראות תקנוני האיגודים הישראלים בנוגע לתקציב, לאלו האמריקנים. ראוי להזכיר בהקשר זה כי בזמן המכביה הן קיימו קשרים קרובים או למצער אמפתיים עם כמה מהשחקניות האמריקניות.

ספרן מייחסת להגירתן של נשים מארצות הברית לישראל השפעה רבה על המאבק הפמיניסטי בשנות השבעים. לדבריה צמחו המהגרות באווירת המאבק האמריקני והגיעו לארץ כשהן מחזיקות בעמדות ביקורתיות-פמיניסטיות בשלות. כן היא טוענת שהייתה להן האפשרות לבחון מבחוץ את התרבות הישראלית ולהבחין בפערים בינה ובין עמדות אלו. עוד היא מציעה כי ייתכן שהריחוק של העולות ממשפחותיהן אפשר להן גמישות מחשבתית רבה יותר.⁵⁹ שלא כספרן, המשפטנית אורית קמיר מדגישה במאמרה 'רצון בת המלך כבודה: הזמנה לפמיניזם ישראלי' את הפערים בין הפמיניזם האמריקני לפמיניזם הישראלי. אמנם היא מקבלת את ההנחה שלתנועה הפמיניסטית האמריקנית הייתה השפעה ניכרת על התנועה הישראלית ואף מכירה בכך שערכיה הליברלים שלה עצמה 'יובאו' מן התנועה האמריקנית. אולם היא טוענת שהערכים שביסוד הפמיניזם הישראלי היו שונים בתכלית מהערכים הליברליים שהגיעו את השינויים בחברה האמריקנית. לכן היא מסרבת לדבר על המאבק במינוח המקובל במערב, כמו הגל החדש או הגל השני של הפמיניזם.⁶⁰ אין מקומו של מאמר זה להכריע בשאלות אלו, אולם אני סבור ששתי תובנות העולות מדו-השיח המחקרי שבין ספרן לקמיר עשויות להאיר את האופן שגורמי רקע משפיעים בו על השיח הפמיניסטי. תובנה ראשונה היא שהשיח הפמיניסטי בשנות השבעים בארץ הושפע מן הפמיניזם האמריקני, השפעה שאף קידמה אותו; והשנייה שהשפעה זו מן החוץ אינה מחייבת דרך מאבק זהה לזו האמריקנית והיא נתונה לשינויים ולהתאמות למרחב הישראלי. אני סבור כי תובנות אלו רלוונטיות גם בנוגע להשפעה של המאבק הפמיניסטי בשנות השבעים על זה של שחקניות הכדורסל בשנות השמונים. כך, המאבק בשנות השבעים יצר תשתית שמאבק השחקניות בשנות השמונים היה יכול להתבסס עליה, אך האידיאולוגיה עברה שינויים והתאמות מהשדה הכללי לזה המקומי של שחקניות הכדורסל.

- Deborah Brake, *Getting in the Game: Title IX and the Women's Sports Revolution*, New York University Press, New York 2010, pp. 1-2, 10 58
- ספרן, לא רוצות להיות נחמדות, עמ' 140-141. 59
- אורית קמיר, 'רצון בת המלך כבודה: הזמנה לפמיניזם ישראלי', *תרבות דמוקרטית*, 10 (2006), עמ' 409-411. 60

לפי הניתוח של ספרן, ב-1973 לאחר מלחמת יום הכיפורים, הגיע השלב השני של המאבק הפמיניסטי בישראל. תחושת המשבר שגרמה המלחמה עמדה בניגוד בולט לאופוריה שנוצרה בעקבות מלחמת ששת הימים. שינוי זה הביא את החברה הישראלית אל סיפו של עידן הטלת הספק, עידן שבו נשאלו שאלות מהותיות על מבנים מרכזיים בחברה.⁶¹ על ראיית מלחמת יום הכיפורים כגורם מכריע בהתפתחות הפמיניזם בישראל קיימת הסכמה רחבה בתחומי מחקר שונים. דוגמאות לכך אפשר למצוא בספר דמוקרטיה ופמיניזם של הסוציולוגית סלביה פוגל-ביז'וי,⁶² או בעבודת המוסמך 'מודלים של נשיות בעיתונות בגל הפמיניזם השני' של חוקרת העיתונות מורן פולק.⁶³ הטענה היא כי התפתחות שיח ביקורתי כללי נתנה מקום גם לשיח הפמיניסטי, וכי המשבר הכלכלי והתעסוקתי לפני המלחמה ובמהלכה תרם אף הוא לתהליך. אפשר להשוות מצב זה להתרחשויות בבריטניה במלחמות העולם.⁶⁴ מצב החירום שקדם למלחמת יום הכיפורים, כאשר המשק שותק משום שהגברים גויסו והנשים היו חסרות את הידע המקצועי כדי להחליף אותם, עורר דיון ציבורי בישראל. החברה החלה להפנים את הצורך הלאומי בכניסת הנשים לשוק העבודה, ובכלל זה לתחומים כמו ניהול או תחבורה שהיו נטולי נשים עד אז.⁶⁵ אולם גם לספרן וגם לקמיר חשוב להבהיר כי הפעילות הפמיניסטית קדמה למלחמה. המלחמה רק אפשרה העלאת שאלות בסֵפֶרָה רחבה יותר ובכך שימשה 'רוח גבית' לפעילות.⁶⁶

אם כן, השלב השני התאפיין בשינוי ניכר במקומה של התנועה הפמיניסטית בחברה בישראל. התנועה הייתה אז בראשית דרכה, היא פעלה ללא הנהגה מרכזית וללא תכנית מסודרת, במוקדים מפוזרים ומגוונים בהתאם לצורך. למרות זאת נבחרה מרשה פרידמן, שהייתה אחת מראשונות הפעילות החיפאיות, למקום השלישי ברשימת רצ לכנסת השמינית (1974). לאמיתו של דבר המקום השלישי לא נחשב ריאלי ופרידמן מעידה על כך בספרה האוטוביוגרפי גולה בארץ המובטחת: 'אפילו אני לא התייחסתי ברצינות

61 ספרן, לא רוצות להיות נחמדות, עמ' 87.

62 סלביה פוגל-ביז'וי, דמוקרטיה ופמיניזם: מגדר, אזרחות וזכויות אדם, האוניברסיטה הפתוחה, רעננה 2011, עמ' 172.

63 מורן פולק, 'מודלים של נשיות בעיתונות בגל הפמיניזם השני', עבודת מוסמך, האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים 2012, עמ' 37.

64 יאיר גלילי, אמיר בן-פורת ורוני לידור, במגרש המשחקים: ספורט וחברה בתחילת האלף השלישי, האוניברסיטה הפתוחה, רעננה 2009, עמ' 221.

65 ספרן, לא רוצות להיות נחמדות, עמ' 87-88.

66 שם; קמיר, 'רצון בת המלך', עמ' 460-461.

למועמדות שלי [...] העובדה שנבחרתי לא הייתה אלא תאונה פוליטית'.⁶⁷ כך, תנועה שהייתה עדיין שולית, גם אם בהתעוררות, שלחה למרבה ההפתעה נציגה לכנסת – מרכז כוח חשוב בחברה הישראלית. לצד מרכזיות הפעילות הפוליטית של פרידמן במאבק הפמיניסטי, בייחוד בנושא ההפלות, מרבית נשות התנועה המשיכו לפעול באמצעות הפגנות, כינוס קבוצות להעלאת מודעות ופרסום ביטאונים. כללית אפשר לומר שבשלב זה ניסתה התנועה לאחד את כוחותיה לפעילות ארצית, איחוד שלא הצליח מעשית עקב פערים אידאולוגיים בין הקבוצות השונות. אף על פי כן, נרשמו בשנים אלו שינויים חשובים: לראשונה קמה בכנסת ועדה לבדיקת מעמד האישה בישראל, יוסדו ירחונים העוסקים בנושא ובקיבוץ גזר התקיים הכינוס שנחשב לכינוס הפמיניסטי הכלל-ארצי הראשון בישראל. יתר על כן, המאבק בנושא ההפלות זכה לבסוף להצלחה וחוק מרוכך התקבל בפברואר 1977.⁶⁸

לפי חלוקתה של ספרן, השלב השלישי והאחרון בהתפתחות התנועה הפמיניסטית בשנות השבעים היה המעבר מפעילות פוליטית לפעילות קהילתית ומעשית יותר. לאחר הכישלון שספגו בניסיון להקים מפלגת נשים לקראת הבחירות לכנסת התשיעית (1977), עייפו הפעילות מפעילות פוליטית ארצית. נוסף על כך, חל שינוי בהלך הרוח של הכנסת ואולי אף של כלל החברה. לאחר 'המהפך' הקימה לראשונה מפלגת הליכוד את הממשלה, בשיתוף המפלגות הדתיות. אלה ביטלו את התיקון לחוק ההפלות ב-1979. הלך הרוח הופנם והפעילות הפמיניסטיות פנו לכיוונים אחרים: הקמת מרכזי נשים, ייסוד מרכז סיוע לנפגעות אונס ראשון מסוגו בתל אביב, ופתיחת מקלטים לנשים מוכות. בד בבד העצימו הנשים את פעילויות ההסברה, המחקר והשיח על פמיניזם, ובהן כינוסים פמיניסטיים מקומיים וארציים. גם עניין הלסביות ואפלייתן הועלה לראשונה בישראל, אך הוא עורר מחלוקת רבתי בקהילה. הקבוצות נחלקו לאלו שראו בו נושא חשוב אך מושקע בחברה הישראלית ובקשו לעוררו, ולאלו שלא רצו חיבור סטיגמטי בין פמיניזם ללסביות. נושא זה ועימו שאלת היחס לפלסטינים גררו מחלוקות מכריעות שהביאו את התנועה הארצית לקשיים ולפיצולים רבים. כך הסתיימו שנות השבעים, שהיו ככל הנראה השנים הראשונות של ההתעוררות הפמיניסטית במדינת ישראל, במעבר מפעילות בעלת אופי ארצי-אידאולוגי יחסי לפעילות מקומית.⁶⁹

67 מרשה פרידמן, גולה בארץ המובטחת, ברירות, תל אביב 1991, עמ' 18.

68 ספרן, לא רוצות להיות נחמדות, עמ' 89-95.

69 שם, עמ' 98-104.

קיימת הסכמה גורפת במחקר שהפמיניזם הישראלי של שנות השמונים נשא אופי שונה. ספרן טוענת כי בשנות השמונים התאפיינה התנועה בפמיניזם ליברלי, ברוח המאבקים במערב לזכות הצבעה. בכך הוא היה שונה מהפמיניזם הרדיקלי של שנות השבעים, אשר התאפיין לא רק במאבק לשינוי חוקי, אלא בניסיון להביא לשינוי מהותי ביחס החברה אל האישה ואל זכויותיה.⁷⁰ קמיר, אשר מבקשת לבחון את המציאות הישראלית בכלי ניתוח המחלקים את עולם המושגים ל'יהודיים' ול'מקומיים', מאפיינת את התקופות אחרת. לדידה בשנות השמונים התקיימה בעיקר פעילות של פמיניזם ציוני שמושג השוויון מרכזי בו, פמיניזם הדומה במידת מה לפמיניזם הארץ-ישראלי של שנות העשרים. במונח ציוני כוונתה לכך שהתנועה הפמיניסטית בשנים אלו קיבלה את הנחות ההגמוניה הציונית – חשיבות הביטחון, הצבא ומקומה של הדת בחברה. לעומת זאת, את הבסיס לפמיניזם הא-ציוני, כלומר זה שבוחן בביקורתיות לא רק את היחס לנשים בחברה, אלא גם את מנגנוני הכוח בחברה הציונית בכלל, רואה קמיר בתנועה הפמיניסטית של שנות השבעים.⁷¹ היא מתארת את הפעילות למען התרת הפלות, את ההתעוררות הלסבית ואת הקריאה להכרה בעם הפלסטיני, שאפיינו את השנים הללו כ'בגידה בסולידריות [עם הגברים] [...] וחציית כל הקווים הלאומיים'.⁷² כך, למרות הפער התאורטי בין קמיר לספרן, ניכר כי הן מסכימות על הבחנה מהותית בין אופיו של המאבק הפמיניסטי של שנות השבעים לזה של שנות השמונים. האם אכן התקיימה הבחנה זו בכל שדות הפעילות? לדידי, וכפי שאדגים בעזרת ניתוח נקודות דמיון חשובות בין מאפייני המאבק הפמיניסטי בשנות השבעים ובין מאבק השחקניות בשנות השמונים, ההבחנה אינה מוחלטת. לפחות בשדות מסוימים, למשל בכדורסל, ניכרת המשכיות בפעילות הפמיניסטית בין העשורים. טענה זו דורשת מבט מעמיק על מאבק השחקניות, ובפרט על האופן שהצליחו בו לבסוף.

בין שני מאבקים פמיניסטיים: קווי דמיון ושוני

על יסוד הסקירה בזמן אמת של התארגנות השחקניות ושל דרכי הפעולה שהן בחרו, ועל יסוד סקירת המחקר הנוגע למאבק הפמיניסטי בשנות השבעים, אבחנו כעת את נקודות הדמיון בין שני המאבקים. תאורטית אפשר לראות את

70 שם, עמ' 106.

71 קמיר, 'רצון בת המלך', עמ' 454-460.

72 שם, עמ' 461.

מלחמת יום הכיפורים כאירוע קריטי שאפשר שינויים ניכרים במבני יסוד של החברה הישראלית כולה. בשינויים אפשר למנות את עלייתן של תפיסות ביקורתיות יותר כלפי מוסדות המדינה ותפקודה; את 'המהפך' ב-1977;⁷³ וגם את התבססותו של השיח הפמיניסטי, אשר בהשפעת פעילות סוכניו ועם חדירתו למוסדות השלטון, זכה להדהוד בחברה הישראלית הכללית. אין זה אומר שלא היו קודם לכן תנועות שבהן שלט סדר היום הפמיניסטי, כפי שהוצג בתיאור התנועות שנוסדו בערים הגדולות, אולם רק לאחר המלחמה הוא חדר לשכבות נרחבות של החברה. מאפיין זה של זרעים הזקוקים ל'מאיץ נביטה' בדמות אירוע קריטי, התקיים גם בכדורסל. מובן שמלחמת יום הכיפורים לא הייתה יזמה פמיניסטית ובכך היא שונה מהותית מהחרמת גמר המכביה, אך את שני האירועים אפשר לראות כאירועים קריטיים. כך, שניהם השפיעו השפעה ניכרת על היחסים בין החברה – המצומצמת או הכללית – ובין מוסדות מדינתיים, ועל תפיסות שוביניסטיות ופטריוטיות שנחשבו מובנות מאליהן. אוסטפלד העידה כי עוד לפני אירועי המכביה היא הייתה מודעת מרחוק לנושאים פמיניסטיים, אולם האירוע הקריטי היה חיוני בהאצת הנביטה של הזרעים שכבר היו בתודעתה. חיוניות זו מקבלת ביטוי ציורי בתשובתה לשאלה בנוגע לתחילת המאבק: 'המודעות, זה דבר שקורה בבת אחת'.⁷⁴ רוצה לומר שאף שאוסטפלד הייתה חשופה לתפיסות פמיניסטיות עוד קודם לכן, היה צורך באירוע שיחבר את התחושות וימריץ אותה לפעולה. לטענתי המפנה, הן במאבק שנות השבעים והן במאבק שנות השמונים, התרחש כתוצאה מאירוע דרמטי ולא צפוי שיצר בקיעים בתפיסות ההגמוניות ששלטו קודם לכן. תהליך זה דומה בהתפתחות שני המאבקים. גם שיטות הפעולה של שחקניות הכדורסל מזכירות את שיטות הפעולה וההתארגנות של הפעילות הפמיניסטיות בשנות השבעים. ראשית, שני המאבקים החלו מהתגבשות לקבוצות שהיו כלי פעולה מרכזי. כפי שצוין, בשנות השבעים הייתה התגבשות הקבוצות השלב הראשון במאבק. נדגים זאת בפעילות הפמיניסטית בחיפה אשר נשענה על עולם הספרות הפמיניסטית המערבית: ראשית כינסו הנשים אספה בראשות ד"ר מרילין ספר שבה הן עסקו בקריאת טקסטים אינטלקטואליים כדי להעלות מודעות לרעיון הפמיניסטי. בהשראתה של קבוצתה של ספר התארגנו קבוצות מודעות נוספות ולאחר התגבשותן עברו הנשים לפעולות מחאה נגד אפליה במרחב המקומי. תחילה

73 להרחבה על מקומה של מלחמת יום הכיפורים באפשרו ה'מהפך' ראו: שבח וייס ויונה יהב, *אנטומיה של נפילה*, שחף, חיפה 1977, עמ' 114.

74 רונן, 'החמישייה הסגולה'.

פעלו נגד תנאי העסקה של נשים באוניברסיטאות (1971) ולאחר מכן עברו למרחב העירוני הכללי, כמו בהפגנה מול בית הדין הרבני שבעיר ב'1972. בהמשך, התאחדו הקבוצות החיפאיות ל'תנועה לשחרור האישה', ייסדו את הביטאון נלח"מ אשר אפשר להן להגדיל את מרחב ההשפעה שלהן ופרסמו מאמרים בכתבי עת אחרים, כעיתון הסטודנטים פוסט מורטם. בירושלים היה התהליך דומה: מייסוד קבוצות להעלאת מודעות שהושפעו מקהילת העולות הפמיניסטיות האמריקניות ומן הספרות שהביאו עימן, ומעבר לפעילות אקטיביסטית בצורת הפגנות מעט לאחר מכן.⁷⁵ בפעילות שחקניות הכדורסל בשנות השמונים התרחשה התפתחות דומה. אלא שהמעבר משחקניות יחידות ומפעילות אקראיות – החרמת המכביה – ליצירת קבוצת פעילות המשתפת פעולה במאבק היה מהיר יותר בקרב שחקניות הכדורסל. בדרך זו התאפשר להן להיות סוכנות פעילות כבר מתחילת פעילותן בגמר המכביה ולארגן במהירות את ההפגנות שהתקיימו בעקבותיה. ייתכן שהאצת הפעילות נבעה מכך שהשחקניות כבר היו מגובשות כקבוצה מוגדרת בנבחרת הלאומית ומקשרים קודמים שהיו ביניהן במרחב הכדורסל הישראלי.⁷⁶

הכדורסלניות, כמו הקבוצות הפמיניסטיות בשנות השבעים, בחרו להרחיב את פעילותן למוקדים נוספים והקימו את עמותת ל.כ.ן. שהייתה מהקמתה ארגון גג לפעילות פמיניסטית. הן עסקו בהעלאת מודעות, בקריאת טקסטים ובדחיפה להשפעה נרחבת יותר של שחקניות הכדורסל בתוך האוטונומיה היחסית שפעלו בה, היינו איגוד הכדורסל, משחקי הליגה ופעילות ספורט הנשים בארץ. אמנם הכדורסלניות לא הקימו עיתון ייחודי משלהן, אולם כפי שראינו הן פעלו בזריוות בתקשורת – בתחילה בנכונות להתראיין לכתבות של העיתונים השונים, ולאחר מכן בעידוד הסיקור ובשליחת תוצאות הליגה לעיתונות המודפסת. בה בעת, ושנתיים בלבד לאחר ראשית המאבק, החלו פובליציסטיות חברות עמותה או תומכות שלה כקרן-צבי ואוסטורביץ', להשתמש בבימות שלהן כדי לקדם סיקור אוהד של פעילות העמותה. כך מסתמן דמיון בין אופי הפעולות הראשוניות של שחקניות הכדורסל בשנות השמונים לאלו של מבשרות הפמיניזם בשנות השבעים.

אני מציע לראות מאפיינים של דמיון גם בשלב הבשל יותר של שני המאבקים. משנת 1975 נעשתה הפעילות הפמיניסטית ליותר ויותר ציבורית, הן בשל עבודתה החקיקתית של פרידמן, הן בשל הבחירה להרחיב את המאבק לתחומים חברתיים כלליים כמו הפלות, עגינות, שוויון בתעסוקה

75 ספרן, לא רוצות להיות נחמדות, עמ' 78-80, 83, 140.

76 ניצן, 'עזרו לדני'.

ואחרים. מפעילות מקומית ואינטימית שאפיינה את התקופה הראשונה, פנו הנשים בתקופה השנייה לפעילות ארצית: הן ביקשו לקחת חלק בחקיקה וכן לשנות מן היסוד בדרכים אחרות תשתיות לא שוויוניות בחברה הישראלית. ספרן מכנה פעולות שכאלה רדיקליות ומדגישה אותן. כך למשל בתיאור של הפגנות הנשים מכל הארץ נגד כנס גינקולוגים שהתנגדו להסדרה חוקית של הפלות.⁷⁷ קמיר מגדירה ניסיונות מאותו סוג א־ציונים, בהתאם לתפיסתה שאין לשיים את הפעילות הפמיניסטית בישראל כבארצות הברית. ואולם שתייהן מסכימות כי הפעילות בשנים אלו קראו תיגר על תפיסות ששלטו בחברה הישראלית ולא ניסו רק לשפר את מעמדן מתוך קבלת ההגמוניה. חשוב עוד לציין שהשינויים בחקיקה לא נגרמו רק על ידי הפגנות ועל ידי פעילותה של פרידמן, אלא גם בעקבות ועדות ממליצות מטעם הממשלה או מטעם התנועות עצמן, כמו הוועדה לבדיקת מעמד האישה בישראל בראשות אורה נמיר.⁷⁸ לראשונה היה לנשים פמיניסטיות קול, גם אם הן היו רק בגדר ממליצות ולא מקבלות ההחלטות בוועדות שעסקו בענייניהן.

לפעילות החקיקתית של מרשה פרידמן אין מקבילה בשנות השמונים, אלא רק בשנות התשעים ואילך, משנכנסה אוסטלד להנהלת איגוד הכדורסל שהוא הגוף המחוקק בענף.⁷⁹ אך גם מאבק הכדורסלניות בשלב הבשל שלו נהיה לציבורי יותר, כאשר הנשים פעלו להרחיב את השפעתן אל מעבר לשאלות כלכליות ומעמדיות אישיות כמו שכרן וזכותן לתנאים שווים. אפשר לראות את הקמת העמותה כניסיון לשנות לא רק תסמינים של אפליית נשים, אלא גם את מנגנוני הכוח והכפייה בעולם הכדורסל. כמו חברות הקבוצות הקטנות בתנועה הפמיניסטית של ראשית שנות השבעים, לא בקשו חברות ל.כ.ן. רק להיטיב עם עצמן – הן שאפו לשינוי יסודי בתפיסת המגדר: שינוי שלהשקפתן מתחיל בחינוך. השקפה זו מתבטאת היטב בביקורת שהשמיעה אוסטלד על החינוך הממגדר בריאיון שערכה עימה קליין ב־1989: 'כבר מקטנות ברור לילדות הישראליות שכדורסל הוא בעצם מקצוע גברי והעוסקות בו צריכות לפתח גוף שרירי ודוחה. לכן פונות רוב הילדות דווקא להתעמלות או לריקוד, שהם מקצועות נשיים יותר'.⁸⁰ הכדורסלניות חרגו

77 ספרן, לא רוצות להיות נחמדות, עמ' 89-91.

78 הרצוג, 'לקראת שחרור האישה', עמ' 434.

79 אור שקדי, 'כל הדרכים מובילות לשמעון: כך הפך שמעון מזרחי לאיש החזק באיגוד הכדורסל', וואלה: ספורט, 1.5.2013, <https://sports.walla.co.il/item/2638309>, (אוחר ב־28.06.2020).

80 קליין, 'המלחמה באפליה'.

מן התחום השגרתי של מאבק בתקשורת וקידום השיח הציבורי, ונקטו גם בפעולות חריפות יותר ואף מהפכניות. קריאת התיגר הרדיקלית ביותר של פעילות המאבק הייתה הקמת קבוצת א.ס. רמת השרון שאותה אימנה וניהלה אישה, לראשונה בהיסטוריה של כדורסל הנשים בישראל. יחסי הכוחות הישנים שלפיהם על גבר להוביל כל קבוצת נשים, החלו להשתנות. המטרה הייתה בין השאר להימנע מאירועים דוגמת התפטרות מנהל הנבחרת לאחר שהשחקניות החרימו את משחק גמר המכביה. הנשים חשו ביטחון ככוחן ופעלו כדי לשנות את היחס לספורטאיות בחברה, למשל באירועים שהוזכרו למעלה – יום ספורט לנשים, נערות וילדות שהתקיים ב-1988 או ליגות הקיץ לנשים.

דווקא בשלב הבא של הפעילות מתגלה פער בין דפוסי הפעילות בשני המאבקים. לאחר 'המהפך' וכישלונן בבחירות לכנסת התשיעית, התמקדו הפעילות המרכזיות במאבקי שנות השבעים יותר ויותר בפעילות מקומית שהייתה לה בעיניהן השפעה גדולה יותר, והפוטנציאל התדמיתי שלה היה חיובי יותר. ספרן מכנה שינוי זה 'מעבר מתנועה אידאולוגית לתנועה "מגשימה"⁸¹ לעומת זאת, בכדורסל הנשים דפוסי הפעילות האידאולוגיים והמגשימים התקיימו אלו לצד אלו בכל השנים שסקרתי. הקמת עמותת ל.כ.ן. וקבוצת א.ס. רמת השרון הייתה הגשמה של האידאולוגיה דרך בניית הקבוצה, עריכת ליגות הקיץ ופעילות קבוצות הנוער. לצד זאת, הן המשיכו להיאבק בהחלטות איגוד הכדורסל ובסמכותו בכלים משפטיים, באמצעי התקשורת ובעזרת הלובי לקידום מעמד האישה בספורט בכנסת. לדעתי, אמצעים אלה נופלים בגדר פעולה אידאולוגית. בעיני אפשר להקביל את האיגוד, מנגנון הכוח החשוב ביותר באוטונומיה הספורטיבית, לרשות המחוקקת ולרשות המבצעת שהן מנגנוני הכוח בחברה הכללית. אם נקבל השוואה זו, אפשר לומר שפעילות המאבק בכדורסל, שלא כפמיניסטיות של שנות השבעים, קיימו לאורך כל התקופה שנסקרה במאמר פעילות מקבילה – וזאת הן במישור המקומי, הן במישור הלאומי.

עולם בתוך עולם: תודעה פמיניסטית, כלכלה פטריארכלית וחברה מגששת לשוויון

ניתוח הקשר בין המאבק הפמיניסטי הכללי בשנות השבעים למאבק השחקניות בשנות השמונים, ובפרט זיהוי קווי הדמיון והשוני ביניהם, מעלים

81 ספרן, לא רוצות להיות נחמדות, עמ' 100.

כי מרגע הקמתה בסוף שנות השמונים הייתה ל.כ.ן. מוסד בעל תודעה מובחנת בעולם הכדורסל הישראלי. מוסד זה עיצב בדרכו שלו את הלך הרוח ואת שיטות הפעולה של המאבק הפמיניסטי. בתוך המרחב ההגמוני הגברי ששלט כלכלית בכדורסל הישראלי באמצעות מנגנוני שיפוט וביורוקרטיה, ביטאה עמותת ל.כ.ן. יותר ויותר את תפיסות התודעה הפמיניסטית. עם התפתחות העמותה הלך והתרחב הפער בין התודעה הפמיניסטית שצמחה בה והשיח החדש שעוררה בקרב השחקניות, ובין השיח הקודם של אנשי האיגוד. מתחילת התארגנות הנשים הן בחרו בשיח שוויוני שהיה זר לאנשי איגוד הכדורסל. אפשר לראות את זרותו בעצם מעשיהם: מהיחס הלא שוויוני לנשים במכביה ובאימונים לקראתה, דרך האירועים סביב משחק הגמר, ועד ההתנגדות לקבל את עקרון השוויון בתקנון החדש, משיקולים שהוצגו ככלכליים. ההתנגדות לשינויים שנדרשו הוסברה שוב ושוב בביטויים דומים לעמדתו של יו"ר איגוד הכדורסל שקבע ב-1986 ש'אין הצדקה כלכלית לקיומו' של כדורסל הנשים.⁸² במילים אחרות, כוחות השוק לא מאפשרים כדורסל נשים. עדות נוספת למעמד המרכזי לכאורה של השיקול הכלכלי אנו מוצאים בעמדתו של איגוד הכדורסל בבית המשפט ב-1989, כאשר נדרש להשוות את תקנון הנשים לתקנון הגברים בענף. נציגו טענו שאין להשוות את התקנונים מפני שכדורסל הנשים לא יוכל לעמוד במשכורות של שחקניות זרות או בהגבלות שכר השוות לנהוג בכדורסל הגברים.⁸³ חזרה זו על הצדקות כלכליות להימנעות משוויון מעוררת שאלה ביקורתית – האם אכן הבעיה הכלכלית, שלעיתים קרובות ניתנת לפתרון יצירתי, היא שעמדה בראש מעייניהם של נציגי האיגוד, או שמא המניע האמתי שעומד מאחורי הטענות הוא הרצון לשמר עמדה פטריארכלית בנוגע למקומן של נשים בספורט?

פער זה בין עקרון השוויון ובין התפיסה שלפיה קיימים פערים טבועים בין המינים לא הייתה ייחודית למרחב הספורט. כפי שחברות ל.כ.ן. העידו, התגבשות קהילת הכדורסל הנשית הייתה קשורה להפצת העקרונות הפמיניסטיים שהשתרשו בחברה בעקבות ההתעוררות הפמיניסטית בשנות השבעים. הפעילות הוותיקות, כמו רחל אוסטרוביץ', הן שהביאו את האידאולוגיה הפמיניסטית לקהילת הכדורסל הנשית ובכך חיברו אותה לחברה הכללית. אפשר לטעון כי מחקיקת חוק הספורט ב-1988, נוצר מצב שקהילת הכדורסל בישראל, ובראשה האיגוד, פיגרה אחר החקיקה והחברה בהבנת משמעות השוויון, ואילו הקהילה הפנימית שבתוכה, קהילת הנשים, הפנימה את העיקרון

82 אורן, 'המלכה עירומה'.

83 אורן, 'בית המשפט: הכדורסל הנשי מופלה לרעה'.

וניסתה ליישם אותו, בהתאמה גדולה יותר לחברה הכללית. במצב זה היה ברור לשופט גורן ב-1989 שהטיעונים הכלכליים המיושנים של האיגוד, אשר ספק אם היו הסיבות האמתיות לעמדתם, כבר לא רלוונטיים לחברה ולחקיקה. בהקשר זה טבע את הביטוי שהיה לסמל המאבק: 'חלפו עברו הימים'⁸⁴.

השינויים בתפיסות ובסדרים בעולם הכדורסל הנשי השפיעו בתורם על גורמים נוספים בחברה, בייחוד לאחר שהמאבק זכה להצלחה. ראשית, סביר שקיים קשר בין הקמת עמותת ל.כ.ן. ב-1987 והקמת הלובי למען שוויון בספורט ובין חקיקתו, ב-1988, של חוק הספורט ובפרט סעיף 10ב בו. אמנם הדבר לא נבדק בצורה מסודרת במסגרת מאמר זה, אך ייתכן שהחוק הושפע מלכתחילה ממאבק הנשים. בד בבד היו במרחב הספורט הישראלי השפעות ברורות יותר של המאבק. הביקורת שהושמעה במספר כתבות על אפליה במקצועות ספורט אחרים;⁸⁵ ולצידה קיום יום ספורט לנשים וטקס הוקרה וחשיפה, מעידים על השפעה הולכת וגדלה של צורת המחשבה השוויונית בתוך עולם הספורט. ולפחות בשני רבדים, בתקשורת ובתחום המשפט, ניכרה ברורות השפעת המאבק אף מעבר לתחום הספורט. לקראת סוף שנות השמונים החל השידור הציבורי הכללי לשדר גם משחקי ספורט נשים בעקבות הדיונים בוועדת הספורט בכנסת.⁸⁶ בעידן של ערוץ שידורים יחיד, הייתה לכך משמעות גדולה, שאפשרה או אפילו הכריחה חשיפה ציבורית לספורט נשים. יתר על כן, כפי שסקרתי בהרחבה למעלה, הנשים זכו בתביעתן נגד איגוד הכדורסל להשוות את תקנון הנשים לתקנון הגברים. פסק הדין העקרוני שימש תקדים לפסיקה נוספת בנוגע לאפליה, כמו במקרה של אי-קבלת נשים כחברות לקואופרטיב אגד.⁸⁷ כך שינו הנאבקות את המערכת הכלכלית של הכדורסל הישראלי והספורט הישראלי בהתאם לעיקרון השוויון והשפיעו במידת מה על שינוי עמדות בהקשרים רחבים יותר. קהילת הכדורסלניות הושפעה מהחברה הישראלית והשפיעה עליה, ויחסים הדדיים ממין זה התקיימו גם עם התנועה הפמיניסטית ועם תרבות הספורט בישראל בכלל. על יסוד הניתוח המוצג בחלק זה אני סבור שאפשר להגדיר את אירועי המכביה 'אירועים קריטיים' שהובלו על ידי התרחשויות בלתי צפויות

84 עמותת ל.כ.ן., 'נייר עמדה', 15.1.1990.

85 ראו לדוגמה: דורית קרן-צבי, 'אין כסף אין הישגים', נגה, 19 (1989), עמ' 34-35, בנוגע לאפליה בייצוג בחוץ לארץ בטניס שולחן. ראו גם: ג'ני אלעזרי, 'ספורט נשים, ישראל השנייה', בין שתי ערים, 25.5.1990, בנוגע לאפליה תקציבית בכדורעף ובכדוריד נשים.

86 המערכת, 'ל.כ.ן. מבקשת את עזרת בית המשפט וחברי הכנסת', שם, עמ' 5.

87 ישראל תומר, 'אפליה מבישה', ידיעות אחרונות, 4.2.1990.

ברצף – שינוי מיקום משחק הגמר, החרמתו, ביטול פעילות הנבחרת והמאבק המשפטי. אירועי המכביה הביאו ליצירת קהילה נשית חדשה וייחודית בתוך חברת המיקרו של קהילת הכדורסל, חברה אשר נשלטה עד אז בלעדית בידי גברים. לנשים הייתה היכרות מצומצמת עם רעיונות פמיניסטיים עוד טרם האירוע הקריטי, אך משנוצרה קהילת הנשים היא החלה להשפיע על תפיסת השוויון ועל אופני הפעילות בעולם הכדורסל הנשי ובספורט בכלל. יותר מכך, היא קיימה יחסים של השפעה הדדית עם התרבות הישראלית הכללית והשפיעה על הזרמים האידאולוגיים הרווחים בה. אפשר לומר כי מערכת היחסים של קהילת כדורסל הנשים עם החברה הכללית שכבר אימצה באופן הדוק יותר תפיסה של שוויון, הייתה קרובה ומשפיעה יותר מאשר יחסיה עם קהילת הכדורסל הגברית המיושנת. אנשי איגוד הכדורסל בישראל הוכיחו לאורך כל הדרך שאינם בקיאים בתפיסות החברתיות החדשות בנוגע למגדר שהתבססו באותן שנים בישראל. אני מציע לראות בקרבה בין תפיסות החברה הכללית, על מוסדות המשפט והחקיקה שלה, ובין תפיסות קהילת שחקניות הכדורסל, לעומת מערכת היחסים הרחוקה של האיגוד עם אותם מוסדות, את המפתח לניצחונות קהילת הנשים על איגוד הכדורסל.

סיכום

המאבק לשוויון של כדורסלניות הנשים בישראל התרחש באחד התחומים הממוגדרים ביותר בחברה הישראלית – עולם הספורט. קיימת חשיבות היסטורית ועכשווית לסקירת המאבק ולניתוח תאורטי שלו מצד אחד, ולהבנתו בתוך ההקשר ההיסטורי של מאבקים והישגים פמיניסטיים קודמים מצד אחר. בזכות המאבק הפמיניסטי של שנות השבעים השתנה השיח החברתי-ציבורי בישראל. הכדורסלניות, שעשור לאחר מכן נאבקו על מעמדם בשדה הספורט, פעלו במרחב שרעיונות פמיניסטיים רדיקליים, או א־ציוניים, בנוגע לשוויון ואף בנוגע למנגנוני הכוח עצמם, כבר רווחו בו. הוצאת המאבק אל מחוץ למרחב הספורט, אל מערכות החקיקה והמשפט שכבר הפנימו את הרעיונות הפמיניסטיים, אפשר להן לנצח ולכפות מקצת מדרישותיהן על מנגנון הכוח העיקרי במרחב התרבותי והחקיקתי שבו פעלו – איגוד הכדורסל בישראל. בנכונותן להקריב את האינטרס הלאומי על הבמה הבין-לאומית של המכביה בשם המאבק באפליה, בהקמת קבוצת כדורסל נשים עצמאית ובהפקת ימי ספורט לנשים וליגות קיץ, יש לראות נסיונות אמיצים לשנות את עצם התפיסה בנוגע למקומה של האישה בחברה שבה היא חיה, ולא רק מאבקים קוסמטיים המקבלים את הנחות היסוד של החברה הישראלית.

עצמת השינוי משתקפת גם בעצמת ההתנגדות מצד בעלי הכוח הפטרנליסטי בעולם הכדורסל - חברי האיגוד, עיתונאים או שופט המשחק של גמר המכביה - שראו בהתנגדות הנשים קודם כל ביזיון. לדידי המאבק לשוויון בכדורסל הישראלי בשנות השמונים חורג מהנרטיב ההיסטוריוגרפי על אודות המאבקים הפמיניסטיים בשנות השבעים לעומת אלו של שנות השמונים. הוא אינו מתיישב עם התפיסות המחקריות שהוצגו במאמר זה, שלפיהן בשנות השמונים חלו האטה ונסיגה באופי המאבק הפמיניסטי בישראל. כפי שראינו, מאבק שחקניות הכדורסל מדגים מאפיינים של פמיניזם רדיקלי או א־ציוני ולא פמיניזם ליברלי או ציוני, משום שהוא קורא תיגר על המוסכמות ועל אופני הפעולה בחברה הישראלית.

מסקנות אלו מובילות לחשיבה מחודשת על מוסכמות היסטוריוגרפיות במחקר הישראלי, ומעודדות לחקור שדות מקומיים נוספים שבהם התרחשו מאבקים שכאלה להכרה. לא זו בלבד, הן גם מובילות לחשיבה מחדש על מאבקים ספורטיביים כמשפיעים על החברה שהם מתרחשים בה ולא רק מושפעים ממנה. בעיני, במעשיהן של הכדורסלניות ובהשפעתן על החקיקה בישראל אפשר לראות לא רק ביטוי לשינויים שהתקיימו בין כה בחברה, אלא אף גורמים אשר ניתבו את השינוי בשיח הישראלי בשנות השמונים, ואת היקף הפעילות הפמיניסטית בראשית שנות התשעים. בהקשר זה יהיה מעניין לבחון את מקומן של אוסטפלד, אוסטורוביץ', דרייגור ואחרות בשיח של פעילות המאבק הפמיניסטי בשנות התשעים ובשנות האלפיים. כמו כן, היות שהחברה הישראלית אינה מנותקת מהעולם שסביבה, עולם שהתקיימו בו שינויים נרחבים בספורט נשים במאות ה־20 וה־21, מעניין לבחון את מאפייני המאבקים הללו ברחבי העולם. האם כדי להצליח נזקקו פעילות המאבקים במחוזות אחרים לעליית שיח פמיניסטי קודם להן, או שהן יצרו שיח כזה? האם אירועים קריטיים בין־לאומיים הקלו על מאבקים אלו, או שלא דווקא?